

Kějxmětë Ayuukit • Mixe de la Zona Alta de Oaxaca • Akijkyëtë Ayuukit • Mixe de la Zona Media de Oaxaca

Jëtu'un jyaty kyopety mo ja' ayuuk jä'äy ja' tsyënä'äyën
Vivencias y sucesos cercanos en lengua mixe

Këjxmëtë Ayuukit • Mixe de la Zona Alta de Oaxaca • Akijkyëtë Ayuukit • Mixe de la Zona Media de Oaxaca

Jëtu'un jyaty kyopety mo ja' ayuuk jä'äy ja' tsyënä'äyën

Vivencias y sucesos cercanos en lengua mixe

Jëtu'un jyaty kyopety mo ja' ayuuk já'äy ja' tsyënä'äyën (*Vivencias y sucesos cercanos en lengua mixe*), fue elaborado por la Dirección General de Educación Indígena, perteneciente a la Subsecretaría de Educación Básica de la Secretaría de Educación Pública.

La SEP agradece la participación de los responsables de educación indígena en las entidades, jefes de departamento, jefes de zona, supervisores escolares, integrantes de mesas técnicas y de comisiones dictaminadoras; de directores, docentes y autoridades administrativas; y, especialmente, de los padres y las madres de los niños y las niñas indígenas, a quienes va dirigido este libro.

Secretaría de Educación Pública

Josefina Vázquez Mota

Subsecretario de Educación Básica

José Fernando González Sánchez

**Directora General
de Educación Indígena**

Rosalinda Morales Garza

Edición

Dirección de Apoyos Educativos

Coordinación editorial

Marco Julio Linares
Guadalupe Ambriz Rivera

Cuidado de la edición

Ángela Morales Vera

Diagramación

Blanca Rodríguez Rodríguez

Texto de la presentación en español

Alejandro Torrecillas G.

Dirección de Educación Indígena

del Estado de Oaxaca
Plutarco Cortés Quintas

**Jefatura de Zona de Supervisión
de Ayutla Mixe, Oaxaca**

Erasmus Martínez González

**Apoyo del Proyecto en el Estado
de Oaxaca**

José Manuel Ildefonso
Constantinopla Reyes Martínez

**Comisión dictaminadora
para la selección y revisión de textos
en lengua mixe**

Georgina Maximiano Emeterio
Telésfora Martínez Mireles
Daniel Martínez Pérez
Juan Clímaco Gutiérrez Díaz
Emilia Martínez González
Jorge Ramírez González
Raymunda Peralta María
Raymundo Villanueva Ortiz
Alfonso López García
Enedino Innes Sánchez
Luis Inocente Morales

Rafael Confesor Paulino
Donato Ignacio Marceles
Rafael Cardoso Jiménez
José Luis López Martínez
Amado Miguel Miranda
Felícita López Telésforo
Estela González Bautista
Lucina Martínez Reyes
Aristarco Zamora Reyes
Francisca Vásquez Jiménez
Guillermo González Díaz
Verónica Domínguez Melchor
Basilio Gutiérrez Jiménez

Texto de la presentación en mixe

Georgina Maximiano Emeterio
Daniel Martínez Pérez

ISBN: En trámite
Primera edición, 2008
Impreso en México
Distribución gratuita/Prohibida su venta.

D. R. © Secretaría de Educación Pública, 2008
Argentina, núm. 28, Centro,
06020, México, D. F.

Reconocimiento especial al trabajo de **Manuel Monroy García**, quien con sus ilustraciones para portada e interiores pintó color a las palabras de las niñas y los niños, autores del presente libro.

Nekykyopk Índice

Käjpkaxë'kën.....	5
Presentación	7
Tsuj ääw tsuj ayuk • Tsuj aa tsuj ëyuujk	
Poesía	
Yoots	9
Pëjy.....	9
Nootsy	10
Jëtsyu'u	10
Yë'.....	11
Ëj inkappen kexem	12
Ëts n'ok tsojkën.....	12
Ayuuk ja'ay	13
Na' kopk.....	13
Mëkkëm.....	14
Kipykyupyujxpë.....	15
Tsuj ääw tsuj ayuk • Tsuj aa tsuj ëyuujk	
Copla	
Xëtump.....	16
Pax	16
Atë'ëwën • Nësja' yën	
Adivinanza.....	17
Apmaytya'ak • Ap mëtya'ak	
Refrán.....	21
Anëmaytya'aky • Ënëëmëtya'aky	
Chiste	
Taayën.....	23

Apmaytya'ak • Ap mëtya'ak

Cuento

Ja' to'kp	24
Ja' anäätso'ok, wëtsukts'o'ok	26

Maytya'aky • Mëtya'aky

Descripción

Ii'pyxyukpët	28
Ku'ujy	30
Xëë'ux it.....	30
Soo ja' poptëkka'any kyojy.....	31
Niiytyuunk.....	32
Tëekajtsp jüiky'ajtën.....	33
Ëts nkäjp.....	33
Soo yu'un jyëk paajy	34

Maytya'aky • Mëtya'aky

Narración

Ja tun'ääw ja kojpk'ääw	36
Määttsy.....	37
Tsuk.....	37
Witsn.....	38
Kontoy	39
Yë'ë pitsyë mëet tsuk.....	40
Äp xëë	41
Ja matyek maxkätsmte jyää	42

Maytya'aky • Mëtya'aky

Anécdota

Win këx ja tukoyen jumat ya kapenkëx43

Jantsyjä'wën • Jantsy ja'yën

Cosmovisión

Ja nääjäx ja et ntääk'äjätyëntëp.....44

Nikajpxtutk ets ëmëto'owën pëjktso'owën.....45

Jä mëj jäyë pään o'kpë46

Krispiin.....47

Maytya'aky • Mëtya'aky

Biografía

Muunt.....48

Maytya'aky • Mëtya'aky

Monografía

Kajpn knä'tsmët49

Puxjoyëmëtë 'yit nyaxwiijn50

Maytya'aky • Mëtya'aky

Ensayo

Kajpxpoo'kxën51

O'kën tsoo'nën.....52

Kontoy 'yaaw 'yayuuk53

Maytya'aky • Mëtya'aky

Instructivo

Tsooy ku ja'ay pyëkyëyë oj ujts tsooy54

Ko'on mä'ätsy.....55

Atunäjxk • Etunäjxk

Teatro

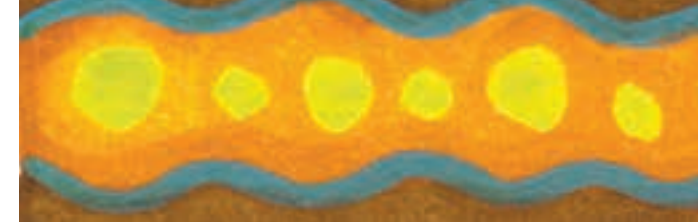
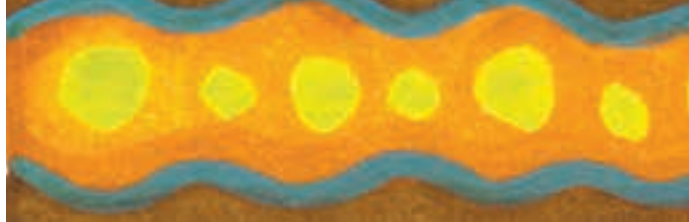
Nuux yaatyëk56

Jä mix onëk mëët jä' kojpk58

Ja'a tyijpy • Jä'a tyijpy

Glosario.....59

Käjp̄xkaxë'kën

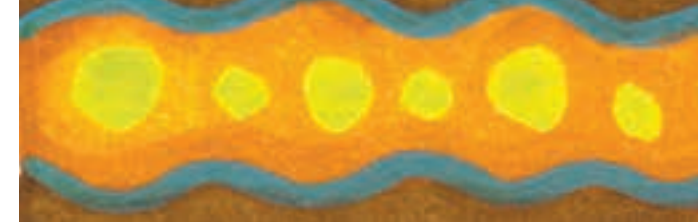
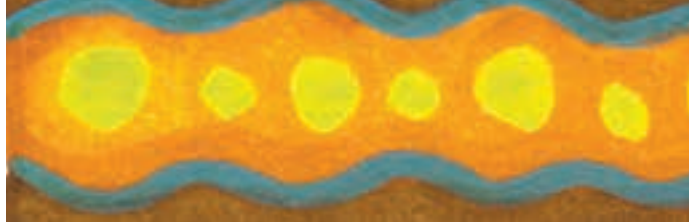

Xëeny ets koots; kotu'n nwä'änëmë “xëeny” jëtu'n yäjkjävë extën ni'ikë jyäta'aky tyë'ëkxta'aky, ets kotu'n nwä'änëmë “koots” ni'ikë yävë myoonta'aky pi'itsta'aky. Tsujts yë yajkmëtoy koo yë n'ääw n'ayuuk nkajpxëmëty nmaytyääkëmëty, koo njä'äyëmëty njo'tsëmëty; paty jeexy kyaj n'ixmäjtsëmë, kyaj jeexy nyäjkottëkoo'yëmë. Koots jeexy ni'ijtyë nkäjp̄xëmë nmaytyäkëmë itts jeexy nayäjkjotkujk'äjtëmë mëet ja it nääxwiinyëtë.

Paty tiyäjktuknipëmë tiyajktuknipëjktääkë ets miits ëxpëj̄kpë ëna'këty xymyëët'ättëty nitu'uk nitu'uk ja ayuknëky moo tim ja' xynyë'ëw xynyëkäjp̄xtëty ets xytyukjattëty wi'ix yäjkjä'äy ets wi'ix yäjkjaj̄pyxy tu'uk tu'uk ja n'ääw n'ayuukëmë.

Tyääpë ayuknëky miti'pë yäm myäjktukëtëj̄këtëp ja' yë miti'pë ojts tjä'ätë ja ëxpëj̄kp'ënä'këty, ja yäjkëxpëj̄kpëtëj̄këty, ja u'unktääk u'unkteetyëty ets ja jä'äyëty konääx kokäjp̄nëty miti'pë ja tsojkën ojts tmëët'attë; myäjktukmëtsojktëp ets xykyäjp̄xtëty mëet ja muku'ktëj̄këty, nantu'n myäjktuknippëktë ets xyaakyäktëw xyaakyäjktutä'äktëty, xyäjkpimuk xyäjkkonmuktëty ja mëjä'ätyëj̄k ja jyoot wyinmä'ny, jä jyoot kyopäjk, tats xykyëxjä'ä xykyëxjo'otstëty katiipë kyottëkoyëty jä ëxpëj̄kën miti'pë ti xytyukmëtä'änëmë ja mëjä'ätyëkëty.

Presentación

¿Cómo se dice “día” en tu lengua? ¿Cómo se dice “noche” en tu idioma? ¿No has sentido que cuando lo dices en tu propia lengua el día es más brillante y las noches más calmadas y bonitas? Esto pasa porque si lo expresas en tu propia lengua es como si tus papás y sus papás, y los abuelos de sus abuelos, y todos tus amigos lo dijeran junto contigo, y entonces es como si sus voces se juntaran con la tuya y las palabras se oyeran más fuertes y más claras...

Por eso hemos querido que tengas este libro, que está escrito con las palabras que se usan en tu lengua para llamar “sol” al sol, “agua” al agua, “aire” al aire y “luna” a la luna, para que esos astros brillen más, el agua refresque más y el aire sea más claro.

En la Dirección General de Educación Indígena hemos elaborado este libro, en el que participaste tú, también tus compañeros, tus profesores, tus papás y las personas de tu comunidad; deseamos que lo leas y lo disfrutes con tus amigos y tu familia; al mismo tiempo, te invitamos a recopilar los saberes de tus mayores, a crear tus propias narraciones, a que nos cuentes lo que haces en tu comunidad y a compartir tus sueños. Con ese material nos gustaría poder entregarte otro libro pensado y escrito en tu propio idioma, porque creemos que cada lengua que se habla en cada región de México es como un color distinto, que no existe en ninguna otra lengua, para nombrar las cosas. ¿Te imaginas que de pronto ya no existiera el verde? ¿O el rojo? ¿O el azul? ¿De qué colores serían el pasto, los árboles, la sangre, las sandías o el agua del mar?

¿Te imaginas si de pronto no existieran los colores y todo se viera igual, sin color? ¡Pues algo así es lo que pasaría si se olvida cualquiera de las lenguas que se hablan en México y en el mundo!

Por eso hemos hecho este libro, lleno del color de los dibujos y más lleno del color de las palabras de tu lengua, para que los disfrutes y te llenes los ojos y los oídos con los matices que hay en tu idioma; para que no se pierdan, para que no se olviden los sonidos y los colores que sabe pintar cuando alguien lo habla... En una palabra, para que sigan vivos y podamos enseñarnos, unos a otros como hermanos, cómo se dicen las cosas en cada lengua de México; porque todos necesitamos saber cuál es el azul más fresco y cuál es el azul más verdoso, y cuál el azul más caribeño.

Por eso hemos recogido muchos relatos en este librito, escritos con las palabras de tu lengua, el idioma de tu región, que también, por ser todos mexicanos, son nuestro idioma y nuestra región.

Te invitamos a que leas y disfrutes este librito, que fue hecho con mucho cariño, y está escrito con las mismas viejas palabras con las que tus abuelos le platicaban al sol, para que las recuerdes, y para que nos las enseñes a nosotros tus hermanos, que hablamos otras lenguas mexicanas, a ver si así también aprendemos a platicar con la luna y con el sol... Para aprender cómo se dice “libro”..., y cómo se dice “amigo”, en todas las lenguas de México.

Tsuj ääw tsuj ayuk Tsuj aa tsuj ëyuujk Poesía

Yoots

Ku ja yoots 'yatsminy 'yats jä'äty
'yats yikpoopëkyijxypy ja tunjoojt ja kojpkjoojt
'yats nëwiytsypy 'yats nëjuu'xypy ja et ja nääjx
'yats yiknijkypy 'yats yëkxujxypy ja ääy ja ujts.

Ku ja yoots 'yats miny 'yats jä'äty
ats nejkp ja ääw ja joojt
ats kajp nek'em ja wenmää'ny
ats tēkēēpy ja jotmay
ats jēpojps ats jēkakp ja änpējkēn ja jotmä'äjtēn.

*Francisco Gutiérrez González
Escuela Primaria Bilingüe Francisco Villa
Santa Cruz, Tlahuitoltepec, Oaxaca*

Pëjy

Tu'uk pëjy jam tsyëënë kamotsy tu'ujotsy
ets ka'ap tyi'itsy ko yajtuky,
kanaak pëky pyijy ma tu'uk naxkamën
pyijy poop, uky, tsapts ets pu'ts .

Tu'uk kiixy yë pëjy yajk xo'kypy
ets tpëjktä'äky tu'ts jotsy ets oy kyëxë'ëkëtsy,
ka'ap tu'k nax pyijy;
ko tyu'uy taats jatëkok pyëjtsoony
jantsy'oy'yätsy.

*Alma Noemí Rutilio Melchor
Escuela Primaria Bilingüe Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec, Oaxaca*

Nootsy

Nootsy jãp nëejotsy tsyëënë
tääts pyëtsimy ets 'yiy
wyinpity nëejotypy
ets tyu'uty tpëjtä'äky.
Jantsy oyatsy yeeky,
jap jyëtity nëejotsy
jëtayu'kyxy kyë'ë tyeky,
oy yantsy yeeky.
Ni'ëmukë pyëtsëmtë ëëpë
ma mëj nëë pa'ajën.
ets tu'knax jyäntsyt 'ëwtë.

*Noé Regino Espinoza
Escuela Primaria Bilingüe Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy Quetzaltepec, Oaxaca*

Jëtsyu'u

Mijts jëtsyu'u koots mpëtsëmy
ka'ap mijts ma n'ixy,
je'eyë mijts nwinkuma'ay,
ets jãpyë nkats ixyt ma nokyën
na'atsyt n'ixy mpaatsyt ets n'ixy
mutskëts mijts xy'ixy,
ëts wyinpity, ets mnëjkyxy,
ko mwinpitëty tä n'ëwxitëtsyt.

*Oralia Juárez Morales
Escuela Primaria Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec, Oaxaca*

Yë'

Yë' pën nëmyeny nëkyoots pëtë'kp
jëts nyijkxy kamjotp tumpä',
tëë tkëjxkäpy kyejkyëjxp
jä' wyo'm mëët jä' 'yyu'un.

Yë' pën pyëxixypy pyëwejpy
mäjtsk jä' tsyëkayuupä',
mëte'ep mëët yyu'uy jām yutaajkjotp,
ëjxtëkkonë'm jä' xëë kyëta'aky.

Yë' pën ëpëjk'ëny twejts'ye'epy
Jä' tsëmye'epy jä' kääky,
mëët jä' myo'ojs jyëtity
mëtee'p jyëktimpy yutaajkjotp.

Yë' pën 'yaa jyoojt ënu'kxyëp
ko jyëmpity tyuntaajkjotp.
Tëë jä' kyë' tyeky tsya'pxkëjxnëj
jëts nyëte jä' myëju'uny tka'ëxajä'.

Yë' pën ëyooop jënajtp ko kä't
jä' meeny jënkaap t'ëjxä'.
Jä' moojk jä' xëjk tyëmëjk'äjtypy,
mëte'ep jyënjotp tyëkotp kyääpy
'yikypy.

Yë' mëte'ep mëjk ënu'ukxyëp
jëti'iny jä' tyeky tjëkpëwitsy,
jëpety poop jä' kyëpajk kyä'xë'ëky.
Tëë jëtë'n jä' xëë jëmëjt jyëk ënu'kxyä.

Yë' pën mëjk ënu'kx xu'ukp
Jëts jëmpätsy ëxpätsy jyujkyäty
Të jä' tsëpijxynyëjänpätsy
ntyëjyo'kwepyä',
jëpäty ja'ay muum pyëkäjpxyä'.

Yë' pën n'jäjty jëpom kä't ëkpenëj,
ma ya'at et naajxwi'in
jä'äy tjëk täny jä' ja'myäjtsë'n.
Mëët tu'k nuuky jä' yyëk naajx.

*Medardo Pérez Ríos
Escuela Primaria Bilingüe Ignacio Zaragoza
Tierra blanca, Tamazulapam, Oaxaca*

Ēj inkappen kexem

Ja käppen jumet ěn tsokp
Ja käppen jumet tsuu.

Tsuu xajen ja käppen,
Jää ku jam pěě,
Janppa něě jěts tun jumet yoon,
Jamkken ixtamne poop yyatsaane.
Itpam ya nittet kappen,
Nipinitta mij inmatsokket,
Tila xajäm ja kappen,
Oy tsuu xajäm kyeex,
Jumet inkanijawimp
Ja käppen jumet intsokp.

Tsokp jets tyunet měě
Jets kyexet tsuu,
Jets nxyiiket nxyontaakket.

*Bernarda López Cruz
Escuela Primaria Bilingüe Venustiano Carranza
Tepitongo, Oaxaca*

Ēts n'ok tsojkěn

Ēts n'ok tsojkěn
mits xěěmě xtsejky ntso' n'ixě,
ku' ěts wya'ně nyeeky tu'uk wit
n'oytyu'mp yěk'āāp ixkě'm njāě.

Mits ok nkunu'kxtākypy ku xix'ity
ku ěts ijty nmaaxyě,
mits nityu'uk xmu'ayoy ku'xix'ity
jāā ku ěts ntaak kyappěnity.

*Rosaelia y Elvia Vásquez
Escuela Primaria Bilingüe Socialista
Mixistlán de la Reforma, Oaxaca*

Ayuuk ja'ay

Ayuuk ja'ay tysëenë
tunkëjxp kopk okp
wintsë'ëkëttëp
mëet xyujxën wyojpën.

Ëë'en yyaj tsën yë' yëk wijp
jä ayuuk ja'ay exkëm ëëwë
joon mati' yukjotm
ëëwë yë'ë tkuy'iy ja' jëpy.

*Trabajo grupal docentes
Santa María Yacochi, Oaxaca*

Na' kopk

Tsoj' näx mits ats tsoxk
tsatsy mëj mits mkë'ëx
mëtëm tënëk atsëm 'ujts
yï'nëm ëts mits minkujk

Mjëtp tokë'ëyë kiä'x kix
xuxnäx jä mkomnëë
mëetë kyäts aa atsë tsapijn
to'm mook joot mits m'ixëpë.
Nkajpën jyapë mja'ëyxp ëts
Mja' eyxkp jyapë ti est ntump
Jä' tijpx ëts mits ntoyokjtsomp
Ats ëts npokxtëkt mwynkujk.

*Nereyda Fortines
Escuela Primaria Bilingüe Alvaro Obregón
Chichicaxtepec, Oaxaca*

Mëkkëm

Jats yöök jö të nyäx
wä'n napyuttëjm
jats jä nkajpën nyajk mëj kä'ximt.

Mëkkëm,
jats yöök jö të nyäx
napyukkojtstëjkiyim
mööts öniktë.

Mëkkëm,
wä'n jä winmayën
të yajk oyëm.

Mëkkëm,
wä'n të ixpëjkimtë,
wä'n jä töönk jä pëjktë nikkeex
jö ap ok ojts tyak tantë.

Mëkkëm
Mëkkëm
Mëkkëm

*Trabajo grupal
Escuela Primaria Bilingüe Álvaro Obregón
Chichicaxtepec, Oaxaca*

Kipykyupyujxpë

Ja joon wëtejtp pojotp.
Jats junjaty jyë'kxwëtity.
Jawyeen nyapye'enyëyë jats tyu'uty.
Jats kye'exy jats ja 'yuu'nk tm'ëy ja
tënë'ëk.
Wa' yë joon kipykyupyujxp yëë
tsujkonë kyaxi'iky ku kyakwëtity
jëts junjaty kipy tkupyuxy
ku 'yatstu'uy jats nyijkyxy
pya'anjätypy.

Ku ja päjpk tyëtsnä
jats ja tyääk ja kipy tyikjuty
jats ja pya'an tpëktä'äky
ku ja 'yuu'nk jajp pya'anjätypy
jëts ja tyääk ja jyii'kyxy myë'ëyë.
Ja joon tsuj jyanytsy kyaxi'iky
kuts ja tyääk tsyëeny jats pyëtsimy
jats kipyyotp nyapye'enyëyë
jam jyujky'aty jotkujk.
Yë joon ëëtëp xuxtëp
mää ja xëew pyäatyëtë
mää ja myëku'uk pyäatyëtë
xuxtëp ëy miti joon.

Janytsy tsujkonë kyakwëtettë
ku kipy tpäättë ku tyëjk tpäättë
jam tsuj tsyëenë tsuj nyawyixitytyë
wye'ektë xyu'uxtë janytsy tsuj.
Jats nëjëtypy nyakyu'ëjxëyë
jats tsuj 'yaaka'ax kyaxi'iky
jats jam kämjotp nyamyëkkëxyë
tum yëë ja kyäm ja tyu'u.

*Recreación colectiva de alumnos
Escuela Primaria Bilingüe Alma Mixe
Guadalupe Victoria, Tlahuítoltepec, Oaxaca*

Tsuj ääw tsuj ayuk Tsuj aa tsuj ëyuujk Copla

Xëtump

Mixytyëjk xuuxtëp
Ja'ay äjtstëp.
Mixytyëjk uuktëp
Koo xyonta'aktë.

*Felicita López y Teresita Martínez
Escuela Primaria Bilingüe Valentín
Gómez Farías
San Juan Cotzocón, Oaxaca*

Pax

Pax koots pyëtsim,
taats yo'oy nyäxy mëet 'yu'unk 'yënd'k,
ma ja'ay tyëjkën jam jyi'kyxy t'ëxta'ay
ëts ja'ay tmatsa'any mutsk pax.

*Maria Oralia Juárez Morales
Escuela Primaria Bilingüe Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec, Oaxaca*

Atë'ëwën Nësja' yën Adivinanza

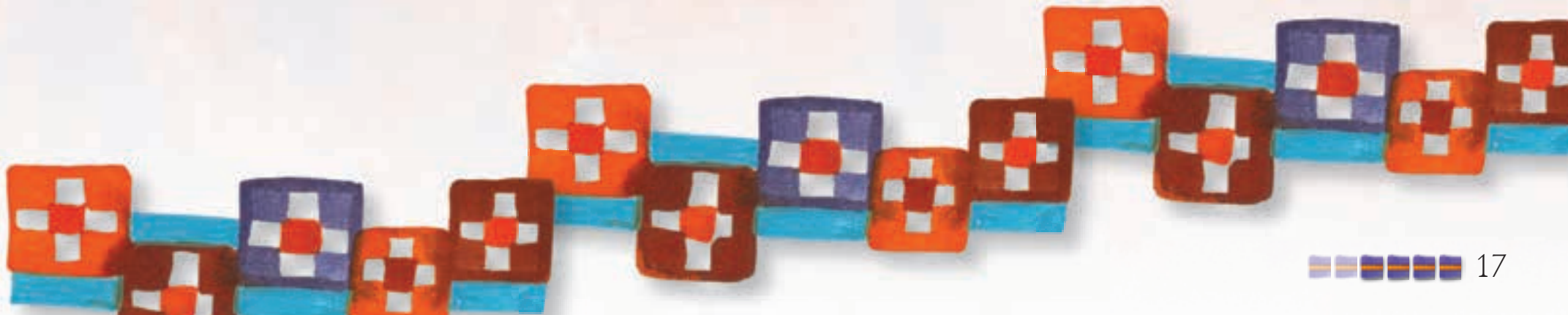
Ja mneëkx ja mets ja yë y'it
tëw jits kyitta'ak.

Ti jä'ä?
(oo_I)

Xëeny ëts n'jajy
koots ëts n'ma'ay.

Tii yë'ë?
(Xëew)

*Ambrosio Gómez Urbano
Escuela Primaria Bilingüe Francisco I. Madero
Matamoros, Oaxaca*

Xëew ets n'ayäjtypy,
mëetsa'a ets nmuuku'ukajtypy,
xytsyojktëpëts, tsaantëjk
Ets koots ets n'yajk ixy.

Tii yë'ë?
(o'oɭ)

Päjtp jënajkp
ets käj yo'oy

Tii yë'ë?
(n,nɿ)

*Ambrosio Gómez Urbano
Escuela Primaria Bilingüe Francisco I. Madero
Matamoros, Oaxaca*

Tämë wyaay ets käj jyä'äyety.
Tämë tyëets ets käj tyu'utsy.

Tii yë'ë?
(ᳵ᳚᳚᳚)

Jëetu'un kyä'äy wi'ix wiinë'en,
muum xyajkxo'oktä'ämyëp,
yë'ë yajk ye'ekypy yajk pejtypy
ja kepy ja ujts, ets ëetspaat ja'
jyiikyajtën xymye'myë.

Tii yë'ë?
(Nëe tun)

Poop ja kyëjk
tsuxk ja kyu'ut
xyajk yaaxmëp
koo ntëktsujk ntëkxä'äwëm.

Tii yë'ë?
(ᳵ᳚᳚᳚᳚)

*Tania Solís Zeferino
Escuela Primaria Bilingüe Valentín Gómez Farías
Cotzocón, Oaxaca*

Mëkooxk ëëts.

Tu'uk ëts yëny.

Jëts majtsk kon.

Jëts ja' tu'uk mutsk jëts të'ëts.

Jëts ja' tu'uk yajkxon nyi'kxë.

Ajäwë pën ëts?

(Y'ë'ë k'ë'ë j'ë'p)

*Vanesa Amelia Próspero Bautista
Escuela Primaria Bilingüe Lázaro Cárdenas
Atitlán, Oaxaca*

Apmaytya'ak Ap mëtya'ak Refrán

Ku it tyuw wanits oy ti'i tsyuxpëk.

Tikkex winmayep ku ja atsekkiwa ku ja kyex.
Jem juma yakjukyëp.

Yëë mix ki koj it tyaj näxy.

Niyuj jä'ä tuk unak, mati' ki tijät.

Jä'ä yattëjk tyuk'oyëp tunk.

*Susana Ramírez López
Mariana Bolivia García Flores
Alfonso Ramírez Villegas
Escuela Primaria Bilingüe Justo Sierra
Santiago Amatepec, Oaxaca*

Ja tëjk juu' oy jak ix kääts ti jotmay.

*Marisol Reyes Cruz
Escuela Primaria Bilingüe Alma Mixe
San Miguel Metepec, Oaxaca*

Mnamyëppëmip kats nitti'it xkamëtte.

Mëkts ja ayoojk xappëm kats nitti kya
kex.

*Pedro Antonio Flores
Chichicaxtepec, Oaxaca*

Aa japamp mayptsyë' tonkë?

Mnatsyomëjkäyxëyëp joo mkajä'äp.

We' xjatsëkj, ka'ats xtun.

We' jä' mtee pënxtij mnäxp.

*Trabajo grupal docentes
Santa María Yacochi, Chichicaxtepec, Oaxaca*

Anëmaytya'aky Ënëëmëtya'aky Chiste

Taayën

Tu'k ja tëtëjk
ojtsa ja'ax tpatsëm,
jäts tu'ajy kíttewë
jjtsa tyimnë ixta jä'
xayën ku'uyën, jäts
ojts yixpyëj.

*José Luis
Escuela Primaria Bilingüe Alma Mixe
San Miguel Metepec, Totontepec, Oaxaca*

Apmaytya'ak Ap mëtya'ak Cuento

Ja' to'kp

Yä'ät äp matyaky jam ojts jyaty ayuuk jä'äyjoytp, nëm myatya'ktë ku tu'uk jä'äy mëete'ep to'kjëtejtp kentsy, to'oky, kätsy, jam ojts to'kp nyijkxy Kutsuko'om 'yetjotp; may ja'ay tjëy ja pëkta'aky.

Tu'uk'oojk ojts kukajp 'yani'imtsy: —Tunmayajtën yojmeeky èts tu'uk mto'oky ja èjts nkujuty ku jatëkojk me'ent; ta ojts 'yatsey: —Ka't èjts n'yojyaky.

Ta ja' Kutsuko'omët'yampiky, jam n'ajty tu'uk myëkukajp pyatmëtey ta ja' to'okp t'anëjp:—Të yë ja'ay x'yajk'ampiky, tsyam net mtu'utënyët mëët tso'ok, Ku nejt mtu'uyo'ty ka't mpo'kxt.

Ja' to'kp ojts pyëkta'aky tkonmujknë, ta ojts pe'typy tyuyo'oy; Ku yo'oy te'n tmëtooy tam tu'uk kaaj mëk tsyapay, jatëm kutsuko'omët tso'ok yak ookanëp.

Jam näjty ja xëe kyëtaknä ku ojts jya'aty ma tu'uk tunën jam ja' kipy kë'emëetpë tyanë, ja' to'kpë tam tsyo'ok nayte'en, ta ojts tanëjp: —Ya'ap tu'uk to'oky äts jam pëkta'aky xkëxpëkt, nëjxeexy xjakaxë'ëkt äxtam tu'uk ja'ay mya'ayën äts jëen xjakmëjët äts mnayu'tsët; ku net ja' kaaj jya'at jamënet kyëxputa'any mäa pëkta'kyën, wa'n ttsu'tsjëtity äts pe'kypy mpëtsë'mën äts n'apejtën, mëk'et nmajtsë'n apë'enën npate'mën mu'ukxëtypy.
Jëtë'n ojts ja' to'kpë mët ja tso'ok nyëpyutëkëtë taa ojts kyajpotp jya'tnä.

*Abraham Martínez Rafael
Ayutla, Oaxaca*

Ja' anäätso'ok, wëtsuktso'ok

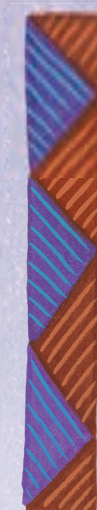
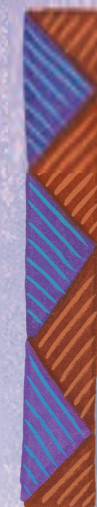
Ja ijty yää tääyëp tu'uk ja' jä'äy miti'ipë ijty jam tu'uk ja myëëtsip, kyaj tnijäwë pën tii tu'un yajk tsiptääktëp, je'yë tnëjä'wë koo jëtu'un ijty mëk myëtsip 'atyëyë.

Ja jä'äy myëtsip nëkooyëk ja ijty axëëk tyim ja'ay 'yajtnë, anääw wëtsukëk ijty tso'ok 'äjtypy.

Jakijty yää tääyëp y may yë jä'äy miti'ipë yë anääw wëtsuk tso'ok 'äjttëpën.

Wa'antaa jääk jaanëm yë jä'äy miti'ipë yë anääw wëtsuk tso'ok'äjttëpën. Kyaj tii nijä'äwën, taatsëk ja jä'äy tuk ok mëët ja jyamyëët tso'onny tujpë, paapeepyë.

Jamtsëk n'aty tun 'akë'em kopk'akë'em wyitittë, koyëk ana'oy jantsy tim winkon ojts ja anääw nyojkta'a'ky.

Jä mix ojtsëk mëet jä kopk pyoje'eky wyäätse'ek, kyajëk moo nëë tuu, taajëk ja jä'äy jëtu'unojts tyimnawääny: —Ja'ajëts yë nmëtsip, ok aaxit wään, ok jëëwyä'äk wa'anëts mëet n'oktinnaa y'ixyëyë, wa'an tmata'aky pën maataäkp.

Taak jatëkok nyojktaky, taajëk n'ityë timnatujy, jam moo ojts nyojta'akyën jë'yë'yëk jetu'un ja anääw myoony, waanëtsëk 'yijty koojëk tmëtoow'o'oyëtëy tapëk jëtu'un wyanä'äny winpejyoty.

Taajëk ja tyujn jattëk'ok two'one'ky taajëk ojts t'iixtë, penëtitëm jëtu'un n'äjty jap wanäämp; tapëk jëtu'un winpejyoty wyanä'äny, ja'atëmëk ja myëëtsip jap jipijnaapy, teyëtëmëk n'aty ojts tim tujy, japyëyëk ja myëëtsip tyäänëy.

*Edith Martínez Galdino
Escuela Primaria Bilingüe Condoy
Alotepec, Oaxaca*

Maytya'aky

Mëtya'aky

Descripción

Ii'pyxyukpët

Ku ja Ayukjää'y ja jujky'äjtën tyikmentë tyikpattë kyupojktëp kyukäjpxtëp ja tun'ääw ja kojpk'ääw, wyënjää'wëtëp wyëntsë'ëjketëp xëmëjkëjxp, jëts tmo'otë tkaxtë ja nyëej ja pyä'äk, tyikkaytyë tyik'uuktë jä'äwënkëjxp tsojkënkëjxp. kuts tää twëntsë'ëketë twënjäwëtë ja ejxpë jakyajpë jëts ja Konk mejy ja Konk anaaw tmëkäjpxtë tmëxe'ektë, t'amëtowtë tpëjktsowtë ja nëej ja tuuj jëts ja ni'ipy ja këjy yukyëny yukpety akujk jotkujk, ejxk'atytyëm ja moojk ja xëjk myëjkipiky tsyokpiky, nekkëm xënyëm. Jate'n ja Ayukjää'y jyuiky'ättë nyäxwii'nyët'ättë ka'a tmëkäjpxtëkëytyë tmëtuntëkëytyë ja tyeety ja tyääk, jyää'myajtstëp jyää'pyättëp, yikkaatyëp yik'uktëp, wyën'ëëtëp wyën'ajtstëp jëts akujk jotkujk mëët tsyëënëtë tyanëtë ja myëku'uktëjk, ejxëm ja ääy ja ujts, ja myëyaak ja myëtso'ok, ja myëka'ax ja myëtuu', ejxëm ja joon ja jëyujk.

Paty ja majää'lytyëjk ja 'yääw ja 'yayuujk ëxyämpäät yikkutyuny yikpapiky. Tëë
mëjk ja ana'mën ja akajpën tpëktä'äktë t'ëjxtä'äktë jëts yëte'n wyä'äntë kyäjpxtë,
tyikpu'utë tyikkä'pxtë: ku ka'ap nëjkx wyëntiy tyu'utä'äky ku ja teety tääk
n'ejxmä'ättënt ku ja nmëku'uktëjk nkupo'ohta'ënt nkuja'ajtsa'ënt, ku ja jëen ja pujx
jam npëktääjkënt ntenytyääjkënt mäa ja tun'ääw ja kojpk'ääw kyäjpxjënpity
'yatsoojënpity mäa ja ee'px'ääw ee'px'ayuuujk jyujkytsyëënë jyujkytyanë.
Kawëntem xëew ja tun'ääw ja kojpk'ääw kyukëxë 'yapäätë, wyanjaty wyëntëkëy,
Yikkumy yikyë'ëtsy, yiktäy yikjeepery, yikwëyetsy yikwëteeny...

*Juan Clímaco Gutiérrez Díaz
Tlahuitoltepec, Oaxaca*

Ku'ujy

Tu'uk ku'ujy jam ma pyä'änën yajk patay,jantsy wi'y
'yixy kyoy, ets jantsy oy wyijn 'yaaw nijkyxy ma
nëëwokën ets xoontakp nyapyëjktä'äkyë.

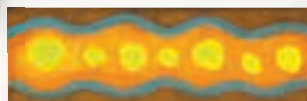
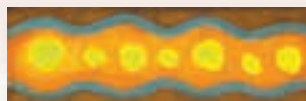
Tsaps 'yixëtsy ets mutsk tyeky ets kyëxooky ixtëm
tsujknën nyini'ikx jantsy oy jantsy tsuj ets pe'tsymy
nyäxy tyëkë ixtëm pojën.

*Noe Vásquez Nazario
Escuela Primaria Bilingüe Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec, Oaxaca*

Xëë'ux it

Jää mu mätsk po'o mëk it xyux jäts tsëuxt nÿäxkita'aky,
jäts tënëk yyo'okta jäts pij nikxtënë jumä pëj kam.
Jäts jaye kopänä të mottänattä jä xëux jäts töxtëjkta
jya'axtä jäts xyämtat,max unëk yyokta mëk ëk xyux jäts
may eek yaja pëmттëk pyujтëk.
Ya may këp, winit wintuk ijtp jats mëtta ja tøjok xëmë tok
junt.

*Bertín, Elodia, Mayra y José Núñez Santiago
Escuela Primaria Alma Mixe
San Miguel Metepec, Oaxaca*

Soo ja' poptëkka'any kyojy

Jäm to'oxytyëjk n'ajty jyënmaynyääxy, jakoo myeeny kä't ëkteenë ko pya'ak tji'ty, jäm tsëëkaa n'ajty tmëëtä, ojts nëëjyok nyijkyxy maa jää tsyëëkajënët. Koo jä 'yu'unk nyëëwetää jëts ojts nyëëtyiipyikyëtä maa jä'ä ntaak ntejën nyijkyxyjëtëë, wa'antä jä'ä pa'ak jiipy nyijkyxyëtëë, koo ëxëë koots kä't t'ëkpatnë.

Koo jä'ä to'oxytyëjk ojts jya'tnë maa tyëjkën, jëts jä 'yu'nk ojts tyiipyikyëtä, maa mniijkyxyëtëë taak, tsëëkaa tsey'etsk nëë n'ësju'tëp, jëts poptëkka'any njëk eya'any.

Ojts jä'ä mëtsk ëna'ak jotkujk nyëëpëëta'akyëtä koo jä'ä tyaak poptëkka'any t'etyuna'any; koo jä' to'oxytyëjk ojts tyëkkä maa kyääky tyojkx 'yeyä, jëts ojts tpëtta'aky mëëte'ep jä'ä tse'etsk nëë jyëk ji'impy, jëts ojts jajp wään këëpet jetyppy jyi'ty. Jëts jä'ä to'oxytyëjk kyääky ojts tjëk eyä', jakoo 'yu'nk n'ajty këwee peep nyëëjkxa'antä, kä't ojts tsojk tjamyetsy koo jä'ä tsëëkaa tse'etsk n'ajty jä'p jyu'unë, kyëmëjeki tjamyetsynëm, tëë jä tsëëka tse'etsk n'ajty jyu'unë koo ojts t'ijxynyëm.

Koo ojts tonmätsy tëë n'ajty y'u'në jëts kaan tpëtäjkj jëts ojts tme'ey paan këjxp, ko ojts tmääkiixy jëts ojts tpëtä'äky maa jä'ä y'ëëpëjk ënyën, jëts kä't jëëti'iny tya'antët ojts jä' nyëë nyëëtëkkä, jä'ä nëë mëëte'ep ojts tyäny tsajpojx nëë ojts tpëtä'äky jëts ojts t'ëknëë ëëtsy jä'ä ojts on y'eyä, ënet ojts nëëpiky y'atä. Koo jä'ä poop tëka'any ojts tëk e'eyëëkixy ojts yëëniyty jëts tooky jëts jä'ä pya'ak, kyaan ojts tjijy, tëëtë'ëntsoo jä'ä myeeny ojts tpaatä.

*Adelina Martínez Clara
Tamazulapam, Oaxaca*

Niiytyuunk

Maa tsyaapë naaxkajpnën mti'ipë xyëwajtsypyën kumejy'am, may ja'at jëekymëku'uk mti'ipë tsyuunk'ajtëpën ya'atë niiytyuunk. Koo niiy yajk pu'uy yëjp yajk winpiy mti'ipë oyëtsyën, ets yajkpajkjuutsy, koo yajkpajkjuta'ay ets xyëëtë'tsy, taxk, ok mëkoxk xëëw. Koo jä'ä täämpt yajk puja'any, yëjp yajktajy yuky ja naax; koo yajk tajyu'kta'ay, tääts yajktukwinpëkë ja'axy, tääts yajkno'oky, koo yajk no'kta'ay, ets yajk pu'unyëm niiy tyëëm maa ënetsy tiiyajk ni'ootsyunën.

Ya'atë niiypyajk jä'ä yajk pu'uy maa mëtu'uk sëmaanën ma mëkoxk po'o tsyuyo'yën ets koo yajkputa'ay tääts yajk tukwinpëkë ujts aay ets ni'ik xook yajk paatëtsy xëmë jopy jopy nëë yajkpëjk tä'äky ets yyony tu'uk po'o naxy täätsnëm yajk päantëkatsynyëm.

Tyaapë niiy yon u'unk yajk päantëkatsy maa ya'atë mëttu'k po'o kujkwä'kyxy 'yanën, jä'ä koo tyuunë pyojnë koo yajk päantëkatsy yëjp kam yajkwinyuujë'ëky, ets yajkno'oky täätsnëm yajk peny ya'atë niyon, wyinkäm'atsy kujkmkijpxëny ets koo tpäntë niiy yë'ë nëë 'yëpëjkëtëp tu'k tsimjatsy ets oy yonëtsy. Ya'atë niiy kyam mëk yajk ëx'itsy jä'ä koo kanaak nax ya'atë pa'am nyiiminyë ets yë'ë mëët tsooy myëta'aktë ktiipë pa'am pyatëtëtsy. Yë'ë tsyëëm ëka'any tsyä'ämy maa mëkoxk po'o kyëxa'anyën ets tuktë mëkoxk o tëtujk ok jä'ä koo ka'ap oy tu'ktonyë tsyaamta'ay koo tujkta'atë ets tajk tē'ëtstē mëët ja'axy jyëën ets tooktë.

*Alfonso Reyes Nolasco
Escuela Primaria Bilingüe Guialguie
Quezaltepec, Oaxaca*

Soo yu'un jyäk paajy

Tumpäjt

Kējän pujx.

Tsäjts.

Paajn.

Këwojp'ë'ëny.

Pujx po'ojt.

Yu'unkojpk.

Tëleer.

Ëtsu'uts.

Ëkon.

Teem.

Këkkap.

Markësot.

Pujx'ëka'tsmuk.

Tee xëe tee po'o jyäk pooty yë' teem jëts yu'unkojpk.

Yë' ja'ay mëte'ep tunk'ajtëp jä' kamtunk, nyëja'ayëtëp te tumpäjt jyëktuntëp ko tjëk'eyëtä' kipy yu'un, tsojkëp jä' teem, jä' yu'unkojpk mëet jä' këkkap. Nyëja'ayëtëp yë' kamtumpët ko jä' pyatätyä' yu'un po'otk ko jä' po' maj, jënet yu'un mëjk pyëetsiim jëts jeky tyunkpaaty, jëts jämnëm n'ajty jëtu'uk jëmäjtsk ëk jëtëkëek po' jä' yu'aats, jënet tnëjspootëtä' jä' xoj kipy.

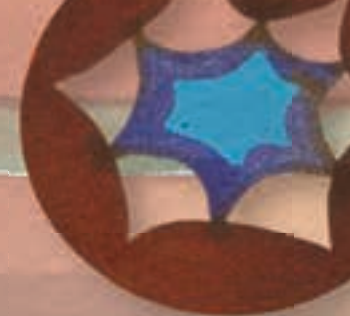
Soämpy tjëk'eyëtä.

Myëtu'uk tunk:

Tëe n'ajty jëkxon ey tyë'ëtsy jä' kipy mëte'ep teem'atam, këkkap'atam jëts jä' yu'unkojpk.

Myëmäjtsk tunk:

Pën tëe kya'pxkiixy jä' kipy mëte'ep tunamp, jënejt t'ejxkukKëtä' jä' kējänpuujx ak jä' tsäjts, jëts jä' kipy 'yak tpëjknëtä'.

Myëtëkëék tunk:

Pën tée jä' 'yak jyënajkiixy, jëets jënejt enyääxy tsäjtsnëtä',
jëts jä' teem tnëpajëtä' tu'uk ween ak mäjtsk ween jä'
'yëkon, tu'ukween jä' tëleer, tëpaajtu'utä' jä' yu'unkaax mä'
tya'tspiky jä' teem mëet jä' tëleer, jëts tnëtsätsëtä' nyëtë'n
mä jyëkkëjxwepy jä' markësot.

Myëmëktaxk tunk:

Pën tée wa'ats 'yëkyiixy, jënet tënëextä' jä' teem mëet jä'
yu'un, t'ëwopëtä' jä' tëleer mëet jä' ëtsu'uts, pën ta'tspëjk ey;
koots kä't ey tyäny, jënet jëtëkojk tpaaj'eyëtä' ëjxtëkkonë'm
ey tya'ny.

*Adela Martínez Pérez
Escuela Primaria Bilingüe Ignacio Zaragoza
Tierra Blanca, Tamazulapam, Oaxaca*

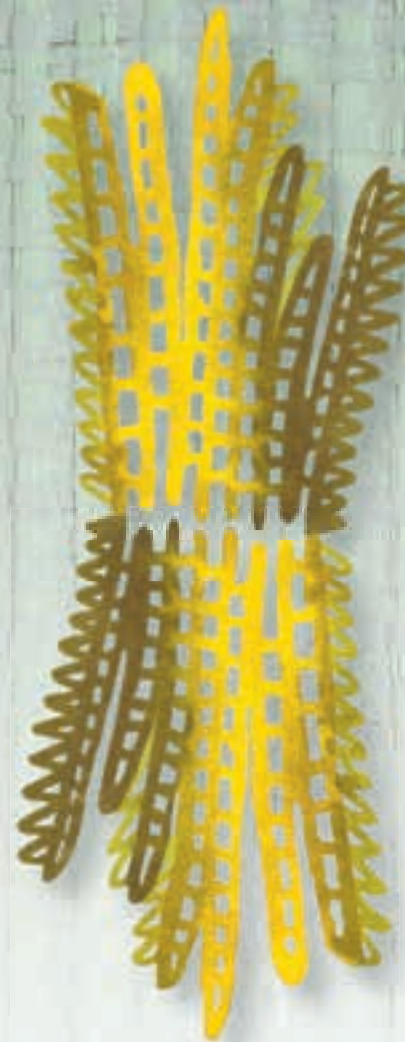
Maytya'aky Mëtya'aky Narración

Ja tun'ääw ja kojpk'ääw

Tunjëejty kojpkjëejty ja ayukjää'y tsyëenëtë tyänëtë,
wyentsë'ëjkëtëp wyenjää'jëtëp ja tun'ääw ja kojpk'ääw,
myëjää'jëtëp jyantsyjää'jëtëp ja et näxwii'nyët ja myëjk'äjtën ja
'yëy'äjtën.

Ja tun ja kojpk 'yääts'äjtëp ja ayukjää'ytyë, paty t'ayë'ëyëte t'anëjxëtë,
paty jam ja 'yääw ja 'yayuujk t'atsmo'otë t'atskaxtë,
paty t'ats'amëtowtë ja jyujky'äjtën, ja käjpxën ja xeejkën.

Rafael Cardoso Jiménez
Supervisión escolar
Tlahuitoltepec, Oaxaca

Mä'ätsy

Kuu mätu'uktujkpë po'o tsyonta'aky, jaa
mä'ätsy yäj kay jëts yuuj yajkpawepy.
Jam Tuknë'em kyaatytyëp mä'ätsy kuu jempyë
maax'unk t'aaxäjëtë.
Jam Xaamkëjxp, pën xëë kyujëëpy kyaapy
mä'ätsy mëet pyu'utëjktëjktë jëts jëtë'en ja'
jyë'ntse'këny tyajkkuukëxë.

*Federico Villanueva Damián
Ayutla, Oaxaca*

Tsuk

Tsuk mok pyujxypy ixtëm tu'uk ja'a ja'ayën, yajk këtääpy
mok'yon, tääts nyikëtapetsyë ixtëm tu'uk mëj kepyëny.

Jä'ä tsuk jëtu'un kepy tpuxy,ixtëm tu'uk pi'ik ënd'kën,
jëtu'un jyuukyaty ujts joty.

Jä'ä tsuk nyini'kx'äjtyppy mok pajk, mokaats pyi'ixy
äjtyppy, mokitkts ets tsyapixyny'äjtyppy jä ajkts.

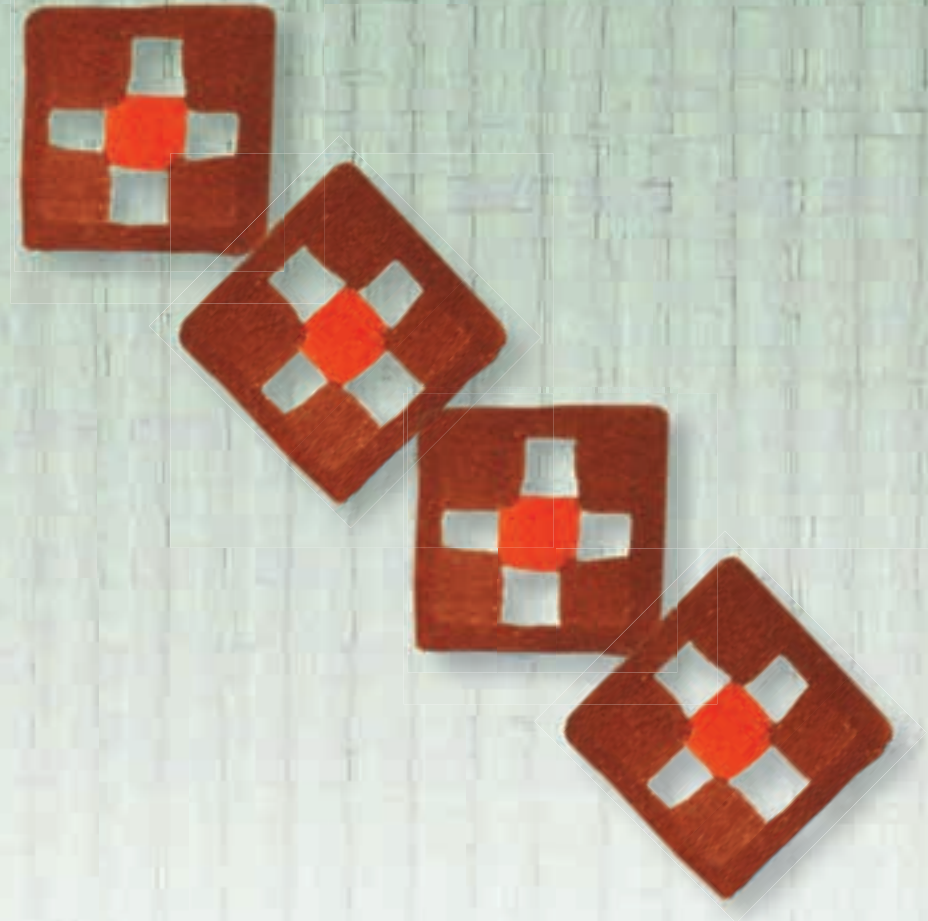
*Samuel Juárez Sánchez
Escuela Primaria Bilingüe Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec, Oaxaca*

Witsn

Witsn tsa'any myäjtsypy tääts tmëke'eky tmënëjkyxy
jam tunkëjxm kopkëjxm ma ttsu'utsyën akujk jotkujk
tääts ojts kyääkë'ëknë jantsy ku'uxyë.

Tääts ja joon ojts ja tëkok kyäjpyxy ta ja witsn jatëkok
wyinpijty,tsyajpkeky jantsy këjxm, kyëxkeky ma kepyën
ets kyëxë'ktäky jantsy oy nyini'kx.

*Aristarco Martínez Flores
Escuela Primaria Bilingüe Licenciado Adolfo López Mateos
Santa Cruz Condoy Quetzaltepec, Oaxaca*

Kontoy

Matsyaapë naaxkajpnën jam ijtsy tu'uk ya paatsy ja'takn, ma mku'uk'ajtëmë xëmë pyo'kxtë pyëktë koo ja ënu'kxë tyuktëkëtë mëet kyëjxm koo yyo'ytsyë nyaxtë ets tyooktë yaktë ma kënä'tsmëtë kajpnën. Tu'ktëkok maatëp ënetsy, tääts y'ijxë'ky tu'uk ja'ay, t'ijxpatsy jëen jëkäm tyi'kyxy ets ojts myëku'uk tuk'ëwaanë; komjopy, ojts nyëjkxtë tëkam, tuk'ëwa'anëtsyë ja kutuunkëtsy mtiipë ënetsy ti t'ixtën, jëtajtëëwmpijtë pen jantsy tëy, tääts y'ëtsoowtë koo jëtu'un, ets ojts tu'uk mäjtsk ak kutuunk nyäkyäjpëtë, t'ijxtë tuuntë, koo jantsy tëy, ets yë'ëtëm tu'uk kruuts mtiipë jam këxë'kpën.

Koo ojts tnijawëtë jaxon tää jëtämujktë ja mëja'aytsyëjkëtsy, txoonmujk t'ijtmujktë, ma 'yënantën ni'ëmukë koo tää tsoona'ntë ,tääts ojts tanëjkxtë ets tpëjktaktë tsajptëkotsy, ka'ap jam ojts wyi'imy, kom tëkëëk ok ënetsy ta nëjkxtë nanka'ap ojts yyuujy, ets ojts tyim nëjkxnë päätë'ëktsoo ets t'ëxmajtsy winkpë nantu'un jantsy

jemyypytsy; tyam jap ya paatsy ma tsajptëjkën, ja ja'ay mti'ipë ijtsy kyoönë'kypy kyoontäkpyën ja' ijtsy. txëwatsy Kontiin, koo jëtu'un nyajxnë ja' xëëw po'o, tääts tyo'tsykyënë; koo ojts 'yo'knë tyaapë ja'ay, yë'ë tyam mëku'uk'ajtëmë 'yëx'ijtëp tëepë tyuntë kyajxptën koo ya winxëëwtuny, ets koo ja' tajnajxk 'yitsy.

tyam yë'ë ya patp ja tsajptëjk ma ojts tyaapë mëj'ajtën kyëxë'ëkyën ets patsy jëtu'un kajpn ya xëëw mooy Santë Kruuts, yajkpëjktäky kontoy mëet yë'ëk koo ojts nyäxytyëkë ma ya'atë kajpnën.

*Enedino Innes Sánchez
Zona Escolar 032
Santa Cruz Condoy, Quetzaltepec Oaxaca*

Yë'ë pitsyë mëët tsuk

Tu'uk xëë täjënäty tu'ukë tsuk mok tje'kxy
ko pitsyë t'ixpäätty, ta oj tsuk kye'eky,
tä ënit ja pitsyë t'papo'oy, kyaj tmätsy
ats tsuk ënit nyëyu'utsyë, ats ënit pitsyë
t'ixtä'äy, tsu'utsä'nëp änätsy; ye pitsyë
axëëk jya'äy'äjtnë, tats təkëëk xëë nyäjxnë,
tä ojts pitsyë yuu'o'knë ko kyaj 'yukjë'kxnë
ats ënit jotkujk 'yijtnë jä' tsuk.

*Emmanuel Esteban
Escuela Primaria Bilingüe Niños Héroes
Cacalotepec, Oaxaca*

Äp xëë

Ku o'kpänëm xyëë yajk mejtiny ja' yakjamyajtsp mëja'atyëjk ëjxtä'nën mëte'ep ojts tsyontä'äky jëkyëp, te'n yak patiny ku nyamiky mëkuuktëjk jëmëjt jëmëjt kyamyuktë 'yukmuktë nä'muk mäate'en ja' xëë tpäaty, mëjktu'uk po'o ëjxp.

Yë'e yak xëtuntëp pën juukyätëp, ja' myëmajtsk xëë pën të'yoknë tyëkeenye ja mëj ja muutsk.

Mëk yajk jëntsë'k yä't xëë, nipën ja'ay kyatsoony tump, ja' mëjä'äytyëjk yak në 'ëjxtutp, xë'en tsyëenët xë'en ä'ä ayuuk t'yaky mëte'p yak patump ja', ku tëë kyajpmëtunt mëte'ep ana'ak pyatu'untëp.

Ku ja' xëë tsyonta'aky pukx yaxp net namuk ja'ay tyutk tjak ooktë mëte'ep jëntsë'kë'ny naxäm, ëts ja' xuxptëjk nyëjkxtë mäa o'kp änëm ëts tway tyëjktöp, jam mëët kyapxt myatya'ktë, jam akojnaxjëntump këx'am tpëjktä'äky: pëjy, mëknëëj ëts mayëëp ja' tojcx, tsä'am, tsäjpkääky, ja' mutsk'anajk o'kp jya' äkpäkëtpy yaktanëpëktäjkëp.

Xënyë'em pën myatä'äky ja' myeeny te'n ja' o'okp änëm myëku'uk'tëjktë kukajpxët mëët ja' xuxptëjk kyäjpxtä'äktë, ëts pakoont ja' pëktä'äky mëëtep pyattëp tukootp. Èts ja' mutsk'anajk nayte'n tpa' ext.

Ja matyek maxkätsmte jyää

Ween ja jaye tmajtyekta jats juma yam yëë kajpen maaxkätsm jäm yë tsyeen Mixtan Veracruz y'it k'ijx tu'knax, ja ojts jaye tsoonta jats ojts jyäyetta jäm Santa María Yahuibé, ojts t'ixta tsu'ujek ja it, ja ku jaye ijt tyuyootep jekemek juma nëë tyan, kujek ijt ja te'extëjk nyekxta majpa jämek tu'aay tmënawyattetta ja jamkaa jatsek yajk tsu'utsta, jats ka'ak ijt ik wimpijtene, jäkkëx ja jaye ojts tsoontene jats jek yo'oyte, jyayte juma yajktij Kopk Tambora, jämek ojts ja jaye tyanta, ka'ak it yyoyamë kujek ijta ja anye tuu min naxkittakpijt ja witsek jatsek jaye tyaj eek nawyen kujek jaye nyiipta ka'ak mook ja xëjk tyëëma.

Jäkkëx ojts jaye tso'ontene, yo'oyte jats jyëyte juma yajktij Kuttunm, ka'ak ja it yyoya käts wanekkek ijt jäm, jats ojts ja jaye tsoonta, jats jyayte joye it, jäppek ijt ja tënek jyatye ju maax u'nek tsu'utsp, jäkkëx ojts ja jaye tsoonta jats nyëjkxta tëjk ap.

Jäp ojts ja jaye jek jyuky'ejta, tu'uk nax ojts mëk ja tuu min jats u'uxa, atyum jyawne, jäp wyena tu'uk teextëjk tyëjkjetp ojts nyijappet jats ye'ek, ja jaye nyekxta nu'unkem jäm tyëjk pëmukwanta, ojts kittaktene ja keexm tëwänaty tyëëk pëmtë juma yam yajktij Maxkätsm.

*Beatriz A. Suárez Elizondo
Escuela Primaria Bilingüe Emiliano Zapata
Santa María Huítepec, Oaxaca*

Maytya'aky Mëtya'aky Anécdota

Win këx ja tukoyen jumat ya kapenkëx

Jumat äts ya nyayop kajpën këx ja ayowënts jan kuu mëen tyat. Mayëkts jan pën uktäp jäts jä tukoyën të tuntä. Jumats may win ja nëë jumat jay y'ukp.

Jaa nëë yajk tsätsyëp ja nmutuwëkp jä nëë joot mët, jä kuu tëen nay jampa jumat kuwäjk joyt jaa kuu jä nëë të ujktä.

Ja ukjpä jay oyëpts jan të ka'ujktiwiwaynët kya'ujk motownët nay jampä kuu tsë'kë oyëpts pyëkëyët kap oy tyënatap mëtë muy'kuuk ok juma tyun oyëp të mutukoyën tunët jakukajpën.

Pënë tsoypts jän oy y'itët tsutsyënat wääts jan tyunëp jätsë nëë të matsotnët të jatyukoynët jä nëë jayë pyayoyëp wintso y'unk të yak naxët jäts të payowt tyunk.

*Trabajo Grupal alumnos sexto grado
Escuela Primaria Bilingüe Venustiano Carranza
Santiago Tepitongo, Oaxaca*

Jantsyjä'wën Jantsy ja'yën Cosmovisión

Ja nääjx ja et ntääk'äjtyëntëp

Ku ja majää'ytyëjk tnëkäjpxtë tnëmatyä'äktë ja et ja nääjx jate'n wyä'äntë kyäjpxtë yë'ë xyikpu'em xyikka'ajxëm, xyikkää'yëm xyik'uujkëm, xyikpajtëm xyikwënäjkkëm nayë'ë x'akë'ëja'em x'axäja'em ku n'o'ojkënt ntëkëë'yënt npääjtënt n'ejxënt, yë'ë xpëjkjë'ëjkëm xmäjtsjë'ëjkëm ku nwënpejtënt ntëkäjtsënt.

Jate'n tnëjkäjp xpattë ja majää'ytyëjk ku yë nääjx yë et ka'ap yë jä'äy yë tnëwä'äny'aty, yë nääjx yë et atëm xyikjujky'äjtëm në'amukkë, paty yë yikmëkajpyxy yikmëxi'iky, yik'amëtëy yikpëjksëy, yikwëntsë'ëkë yikwënjäwë jawyeen ku yiktunwä'äny yikpëkwä'äny, yiknë'ëpwä'äny yikkojwä'äny ja pëktä'äky jëts ka'ap ja täjpe käätspe, ojkpe katyee'pyë myiny jyä'äty.

Mëjk tnë'ana'amtë ja majää'ytyëjk ku yë nääjx yë et ka'ap nwëtaa'nënt nwëyaajtsënt ka'ap nukoo nta'oo'kpajtënt nkëjë'mpëjkënt akupajkypy xëmëjkëjxp yë jawyeen nwëntsë'ëjka'ënt nwënjää'wa'ënt jëts nayëte'n xmëë'yënt xkajxënt akujk jotkujk ja tajujky'äjt.

Ka'apyxy yë majää'ytyëjk yë tnëjawëtë.

Ku n'o'ojkënt ntëkëë'yënt Yë nääjx yë et miti ntääk'äjtyëm yë'ë xpëjkjë'ëjkëm xmäjtsjë'ëjkëm jëts jatekoojk xyikwënpejtënt xyiktëkäjtsënt.

Juan Clímaco Gutiérrez Díaz
Tlahuitoltepec, Oaxaca

Nikajpxtutk ets ëmëto'owën pëjktso'owën

Tu'uk tu'uk kajpn tam tmëëtëtsy ja tyun kyopk ma ja'ay nya nyikajpxtu'utsyën mti'ipë ja mëja'aytyëjk ojts xytyuk mëwë'ëmëmën; ma tyaapë knä'tsmëtë kajpnën, yë'ë winma'any myënëjkxtëp jyanëjkxtëp, ja mku'uk'ajtëmë, tpatun tpatowtë ja mëj'ajtën 'yaaw 'yëyuk, nyëjxtë tsajptëkotsy ets tmëët'attë mëpëjkën, nyawinkutsë'ëkëtë xim yam.

Mëët koo ya'atë winma'any tmëët'attë myëpëjktëp ma nawyojppë'ëkë, nanyikajpxtu'utë ets koo tii ya' ëmëtoy ya' pëjktsoy ma meeny, juukyajtën; patsy koo wyëxtujk any ok koo kyixy tu'uk tu'uk po'o ets jëmëjt, ënet nyëjxtë ma tsyaapë kopkën, ets kyajpxtë mtya'aktë niimëj niimutsk, tpëjktä'aktë nëë, ju'uky, ta ooktë kyëtsëy tyutk, ets kyäytsyë 'yuuktë tukwintsë'ëkëtë ja naaxwinyëtë ets oy tpaatëtsy t'ixtëtsy ja juukyajtën.

*Enedino Innes Sánchez
Supervisión escolar 032
Santa Cruz Condoy, Quetaltepec, Oaxaca*

Jä mäj jäyë pään o'kpë

Jä mäj jäyë joo 'yijt txëë Petro Mariano Flores Gutiérrez, puxjoyëm jä ijt kyokajpënë, to'k am'p jä' majkmäjts po' ats majtaxtojt mokëpx jä i'px majk yenë jojnt ko jä'ojts kyë'ex, Mariano Flores mëët jä' Victoriana Gutiérrez jä' 'yijtë tsyëë tsaak xyëë. Mopoxk joontyëjk jä' ojts 'yixpëkj kyajpën kïjx, jä' yajk ixpëjpë joo 'yijt kyajatsyokëp Tomitilo Patyeco jä' 'yit xyëë, jä'ëk ojts yajkixpikë, jëk'nëmëk ojts jä xoxk tjät, jækëjxtsëk ojts xyu'ux may jojnt kyajpën kïjx. Koojk 'yixpïjk jätsëk ojts yajk ix ats kopij, jakëjtsëk ojts yajk pïm Yajk ixpëjpë ats jä' kajpën myojoyë, najyä' joojntëk otsë tsyëë yajknikojtspët ats myëj' kotonkëk, mäjtsk toojk poyëk jä ojtsë motonën tun atsëk jä' 'yo'knë tsyëë, jä' mäjäyë Päänëk ojtsë motonën tyajkokëxé.

Kamtompë jäyëëk jä' 'yijt ats nyijapëp ntsoj jä' kajpënë 'yit nyaxwijn jækëjxtsëk jeknëm yajkpiïm Naxnikotonjk, jätsëk ojts tmoyo'yokwä'an ja naxninëk wintsën wyinm,

kokajak jä' 'yijt jækëjxtsëkë kyaat tyajmoyu' poxtajamët kyam jëët.

Tsyomatakën jä'ä xoxk, mayëk jä jáyë tmënë winjapëyë, Xeemëk, Naapëk, yokjmët, mayëk jä'jäyë 'yixeyé, axääk jä ojts tmaxënonëk pik to'kë Xeejm jäyë joo txëë “Mauro Telkato”, kotsëk ojts tsojntëkë ixpëjkëntëj joo txëë CECAM jä “Mauro” jä ojts yajktëkëyë atsëk jä ojts yajk ixpëjk okwä'an jäm CECAM. Kotsëkë pa'am pyatënë win'itsëk nyëjknë tsyëjkwintë, jämtsëk jä xoxën amä'ät 'yit tjajkyajk oyë, kotsëk jä'pa'am myëktaknë axë'ëk ojts 'yojknë majtoojk ampë jä' wixtojtëk po' ats i'px mokëpx to'k jojnt it.

*Alumnos de sexto grado
Escuela Primaria Bilingüe Álvaro Obregón
San Cristóbal Chichicastepec, Oaxaca*

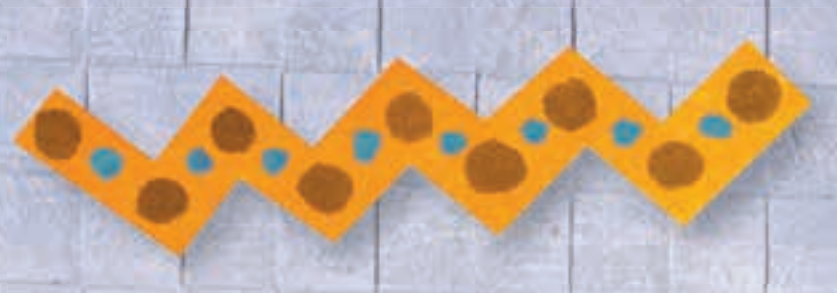
Krispiin

Jä'ä xyëew Crispina Juárez Pérez, myiiny jyä'ätsy naaxwiiny ma ja'a kajpn Kontoy, kunä'tsm ma jëmëjt mamokx mataxkmëko'px ja' i'px mamokx koo tsyaapë ja' mëtuktujk po'o 'yi'px aany.

Tyaak tyeetsy txëëwatë ijtsy Pääts ets Waanë, tsyënaaytsyë jyuukyajtë nantu'un ma ya'atë naxkajpnën. Yëë mutsknëm ënetsy koo tjajtsy ja' ëyuk kajpxk ets tyam tu'un 'yënä'äny koo mëk jyëjp'amëtsy; kom tëëyëp ka'ap ijtsy tii ja' ëxpëjktakn patsy ojts tkajatsy mxankajpxk.

Jä'ä tyuunk yë'ë koo ja'ay tnikajpxtu'utsy ets t'ixy tuny ja' u'unx maay, mëk tjotmo'oy ets may ja'ay tsyokyë patsy ni'ikyë muum taktimnyi'ëxpëkë ets taktimyjya'tëtsy, kanakpëky titpaatsy ëxpëjkën, kyumayë ja' myëku'ktëjkëtsy, myo'oyë nyoky ets tyukmëtsokyë tsyaapë tuunk. Koo ja' ëmay jotmay ya'paatsy ya'ixy, may myëëkunax myëkukajpn wyoyë wyitsyë ma jyëën tyëjkën mëët kyëjxm koo tyuunk oy jëtajtu'u yyo'oy.

*Enedino Innes Sánchez
Santa Cruz Condoy, Oaxaca*

Maytya'aky Mëtya'aky Biografía

Muunt

Wä'ëts nxëew muunt, majk ëts tyam njëmëjt, xojyo'om ojts n'miny
n'këexe'eky, ayuuk ja'ay ëts.

Mëe majktaaxk ëxpëjkapaj n'yajktiimpy, n'tsejkypyëts ëxpëjkën
niy ntsejkypyëts kaamtu'unën, n'jajtypyëts ayuuk ets amaaxan,
kamtuumpëts n'teety, tējktuumpëts n'taak Ayoop ja'ayëts, jats oy tsuj
wiinma'any n'mëëtëty.

*Raymundo Eugenio Toribio
Escuela Primaria Bilingüe Francisco I. Madero
Matamoros, Oaxaca*

Maytya'aky Mëtya'aky Monografía

Kajpn knä'tsmët

Jä'ä kunä'tsmëtë kajpn ya paatsy jëkäm mëët wajkwinmëtë it, nyamyëtsëpa'an'atsyë mëët paankëpajkmëtë, texykyë'ëmtë, pots'amtë ets mëët munytsya'mtë kajpn. Tëkokyëtsy tsyaapë kajpn jam tmëët'attë ja kutujktakn ma mëkyëjxm kajpnën; tëtujk jä kajpn mti'ipë nyitënääpyën mëka'any Kontoy, mëyujk'am, nëtstun, mëxan'ajp, pëjy nyë'am ets mëjkëpajkm.

Jantsy oy ja it naaxwinyëtë 'yixëtsy, aamp oy ets tunot kopkjot, kanaak ja wok ets mëj nëë tmëëtëtsy, ka'ap ja'ay nyëë ëyowtë, ijtp kwee, mok, xëjk, niyy, ko'on, kutsy my, tsajptsuuky, pox, tsi'iw, mëtsäjky, tsa'am ets waxk.

Mäjtsk ok ja xëëw ya tuny koo mëtaxtujkpo'o 'yi'pxtaxtujk any ets koo mëkoxk po'o tyuktujk any, 'yatstë xyoonta'ktë ja mëja'ay mutsk ja'ay.

Magdalena Vásquez Pérez
Escuela Primaria Bilingüe Niños Héros
Quetzaltepec, Oaxaca

Puxjoyëmëtë 'yit nyaxwiijn

Jä Puxjoyëm kajpën, jām yajk pä't kopo'p kopkj pat'këm, ayook jäyë 'yitjotm, Jakio'okëm jä'ä mēj kotonk tjakyäptë, ats jä' jakio'okëmët mëyquejxmts jä nyicotontë jä' wojkwinmët 'yitjëët.

Jä Puxjoyëm kajpën wixtojtëk mokëpx ja toojk jä'ä jäyë tmëtë, jä' jäyë jo'om kajpëntsënëp, jä kajpën joo myënëtsyopëpatëp wyinkjk: Tïpëtskojm, jyëxkëpë, Ępëts kijxpët mëtë Jakyo'okëmët, xëë pyitsëpëë Tsa'smët Mëëtë Maxketspët, ats xëë tsyëkkëpë Poxtajamët mëëtë Pomäxëmët.

Jä'puxjoyëmëtë 'yit nyaxwiijnët kopjoot jä', toojk jëp jä'ä nyaxeinët jyokxé: Ayujk it jä' xux, kajpën kijx winjokx ats apa't itkijx ampëjkkp.

Tokë'ëyë jajtpënë jäyë kamtomp, ni'ey jä' jäyë joo tsajpkaak pëmp, napíe' joo xäup, joo pojtsp ats joo toojkkp. Ixäm jä Kajpën may jëp jä tmëtëtë joo yajtontëp: jä'jë, nëë, pojxën aats joo toypë, ixpëjkén tëjk joo tojtëk joojnt mëëttë tsyoojk joojntë, pojxën aats joo

yajtokojtsëp, tsoykën Tejk, Pojxën patsëmp tsyoo mëtë dojpëtë.

Jä' pïm jä'këx joo ya tsojkkp, mook jä' mëëttë xë'k, tsi'iw, äjkkx, mun, xijts ats joo tëëjm tsa'am: Jä'ëts ijtp: Tsa'am, nisprë, atiëm, pa'ak poox, poox, xon poox, manj tsa'am, muujk päjkkx, granadía, stapäjkkx, waxk, ta'xk atsë kopyix. Atsë jäyë tsyoojntët ok jyäitët, jä'pojxën joo amasën yajtijp jëën pujx jäts jajktontëp jä'jë too jomë jä'pojxën 'yo'oyt. Mojk taxtojt majk mokëkkp xajk jä too yënë ats 'jyejyë jomëë anyikojmëtë tsyioo nyäx, tojk jatxë jäyë yo'oytë ka' pën 'yokyojynë.

*Trabajos de quinto grado
Escuela Primaria Bilingüe Álvaro Obregón
Chichicaxtepec, Oaxaca*

Maytya'aky Mëtya'aky Ensayo

Kajpxpoo'kxën

Mëku'ukëty oy koo mmintë mjä'ättë mäa tyä'ät naax kajpn txëe'aty Kats'ookyjyooty, poo'xktë pëktë, kapxtë matyä'äktë, yajk'oyëtë ets yajkpäätë miits ja m'äawëty m'ayuukëty, kapxmuktë xikmuktë miitsëty ja wijën ets ja kajën ets nëyëtu'n 'yoyëty pyäätëty, tyuu'witsëty ja uu'nk ana'k ja jyiikyajtën 'yoyajtën, neyëtu'n ja ayukja'ay myëjëty kyëjxmëty ja jyënmää'yën tyaapyaaajtën.

Koo yaa m'ittëty mnäxtëty moo ja naax kajpn, oy ja tsuj miits mnayjyawëyëty, tuk'it tukxonta'äktë ja mëj nëë ets nëyëtu'n ja an jo'kx jets ja mni'kxkopk wijy kejy nyayjyawëyëty.

*Aristeo Martínez Morales
Juan Clímaco Gutiérrez Díaz
Tlahuitoltepec, Oaxaca*

O'kën tsoo'nën

Mijts äjtsy mijts mëku'uk, mijts teety mijts jëntsën
mää tyäm yajk'ijxy yajkpääty ja nawyä'kxën mëet ja
mmëku'uktëjkëty miti'ipë mëet tää mtuny tää mpeky ets
miti mëet tää mxii'iky tää mkajpyxy, tää myo'oy tää mnaxy,
jaa m'uu'nk ja m'ana'k miti tää xyajkwijy xyajkkejy,
ja mnäax ja mkäjpñ miti mëet tää xi'iky tää mkapyxy
jënu'n ja xëw ja it xtukjijky'aty, ja mkujëen ja mkutëjk ets
ja m'uu'nk ja mäay miti mëet ja jiikyäjtën ja jotmay tää
xtukmuky.

Mëjk ëets njäwë koo tyäm xpääty x'ijxy ja o'ojkën ja
tëkoo'yën ku ja mnäax ja mkäjpñ tyäm tää xpuyo'oytyu'uty
tää xpuwä'ktu'uty, ku ja mtunk ja mpëjkk yäapäät tää
xyajk'atiky xyajkjëpkexy.

Tii ntuu'nëm tyäm, tää jyaty tää kyupety, tyäm xykyojpeky
x'atsoy ja jënpijtën ja tækäjtsën, ja o'ojkën ja tsoo'nën
ets ëets nwä'äny ets ëets nkajpyxy ku ja mtunk'ääts ja
mtunkjëep, ja m'ana'mën ets ja mkojtujkën ets ja uu'nk
ana'k tjëpwä'akëtëty jëpyo'oyëtëty ja mjënmää'ny ets ja

mxiijkën mkäjpxën.

Nëyëtu'n ëets në'ijtyë n'amëtoy npëjktsoy ku myo'oyëty
mnëjkxëty jatuknäx jatuk'it ajäjëp atëë'kxëp ja mnëë mtuu'
akujk jotkujk, mpäätëp m'ijxëp ja mnëej ja mkaaky
mpäätëp m'ijxëp xëmëjkëjxp ja poo'kxën ja jotkujk'äjtën
ets kiti mjënmay m'ayoy, m'akexy mjotkexy.

Atuknax ëets n'amëtoy, m'axäjëyëty ja yajkijkyätpë anëë,
it xony mää jam yajkpääty yaj'ijxy.

*Juan Climaco Gutiérrez Díaz
Armando Aldáz Castañeda
Tlahuitoltepec, Oaxaca*

Kontoy 'yaaw 'yayuuk

Ëjts nyajk nēwatstēy ja ayuuk ja'ay, koo tēēkok 'yajkxon ja tsip tyuunēy mēēta aakatstējkēty, ets jā ayuuk ja'ay ojts myaatä'äktē. Jä kopk i'px yuukm oy puutējkētēy.

Ja jām jēētun tsip tyuunēy, jēnit ojts tno'okpēktä ja tun kopk, ma ojts tjanēno'oka'antē ja n'apēmē n'okēmē.

Jä ämyätstē jan jēnma'anyēts n'ayuukēts tuntē 'yo'oytyē nēēyu'ujētē ja pēm ja pējtä'äky, yajk tuntē it naax, ets tukmuk näyajki'tēytē, kyäj mtsiptuntēty, näätsyo'kēytē Wi'ix ntsojtēy ets kyäj maytyē mtajtē.

*Julio César Vargas Martínez
Escuela Primaria Bilingüe Amado Nervo
San Pedro Ayacatepec, Oaxaca*

Maytya'aky Mëtya'aky Instructivo

Tsooy ku ja'ay pyëkyëyë oj ujts tsooy

Juumat ja'ay pyëemp: Tsuuk aay jäts pox aay.

Tuunpäjtën: Jëen, ööy, tä'uujkën.

Wintso ja'ay të yak oyë:

Tu'uk: Yak puu ja tsuuk aay mëet pox aay.

Määtsk: Yak pëm watsnëë tu'kkipx ja tu'uts
jootypy wa'ats ti puu, jäts tpëm
muwooxk tsuuk mëet pox aay.

Tuukeek: Wanits nyeets wyinkë'ëw makmokx
payo'oywan, jäts yak u'uk tooy
tooy.

Wintso yak u'uk: Tuukkëek yëew yak uujk, tuk wixtujk
xëew kunam oj nyaxet.

*Dayra Pérez Cruz
Escuela Primaria Bilingüe Venustiano Carranza
Santiago Tepitongo, Oaxaca*

Ko'on mä'ätsy

Ti yakpëmp:

Ko'on, kaan, niw, tsuüts jäts uts tokkay.

Tunpäjt: Paan, jëen, akkëwën, wekx, ja'xy.

Wintso 'yoyë:

Mëttu'uk.- Yak më'ë jä kö'on jam pään këxm.

Mëmätšk.-Winit të pëm ja akkëwën, ak jam jëenkëxm

jäts 'ye'tspëk jam yak pëm mëet kaan.

Mëttukkëek.-Ja yakpëm ja mä'atsy jam tex jotm

mëet ko'on jäts tkaayt mëet ja kyatsu'uts

tokay jäts uts këw mëet ajkx.

*Trabajo grupal alumnos cuarto grado
Escuela Primaria Bilingüe Alma Mixe
Metepéc, Oaxaca*

Atunäjxk Etunäjxk Teatro

Nuux yaatyëk

Na'aw, amëj, u'unkta.

Kamjoottem it, tumpäjtën.

Nimatyakpa: Jä na'aw yyuuk ajoppë, jäts tso'on.

Na'aw: Në'kx ëj ntyun kamjottem.

Amëj: Mnyayixëyep.

Na'aw: — Nëjx ëj u'unkta.

U'unkta: — Teet atsëk mi ëj nwinmayet.

Amëj: — Nëjx ëj tojx pëm.

U'unkta: — Jän taak oy ëts ntumënyo'ookyene.

Nimatyakpa:— Jäts amëj yyu'unkta yaxetta.

Amëj: — Min mkaytta u'unkta.

Nimatyakpa:— Ku kyayta, jäts u'unkta tyaak twajë'kta.

U'unkta: — Taak jaam nteet i'xënta

Amëj: — Jaamtatsë.

Nimatyakpa:—Kuuktsän ja amëj mëettä yyu'unktëjta
nyi'kxta tyeet ixta, jämëk yyuuk mëet tu'uk
yaytyëjk.

U'unhta: — Tikkëxtsäm m'uuk?
Amëj: — Karlos tikkëx tsäm mkattun.
Na'aw: — Jä'äy yë'ëttë xpawow jäts nmëët uukket.
Nimatyakpa:— Jätsek jän yyu'unh yaknëkxeyetta
Tyëjk'am.
Amëj: — Yaknëkhta myattakkenkëxpy ja ku
tyumenmukkëanaxeyene.
Nimatyakpa:— Kuuktsän ja na'aw pyu'tekne jätsek t'iix
ka'apëk pën yyamë mëët, yyu'unh; jätsëk
jotmay pyattënë nits ja t'ixta'a.

Na'aw: — Jumatsän tyëkketta nëkx ëj t'ixta'a.
Nimatyakpa:— Jätsek jän yyamë yyotsta mëëttëk.
Yyu'unhta juma ja'ay xyë'ëkkuttukta
kuuktsän ja to'oxtejk pyitsëëmne jätsek jän ja
nya'aw t'iix jämek tyäna.
Amëj: — Xiitsän ëj na'awaw nëkx matsta.
Nimatyakpa:— Jätsek jäm tyajktëjketta nya'aw pu'xëntëjk,
japtsëk twinmay jats oy ku tyunet pyëkkët,
nits jotkujk nyëkxtënë tyëjkjotm.

*Trabajo grupal
Escuela Primaria Bilingüe Venustiano Carranza
Santiago Tepitongo, Oaxaca*

Jä mix onëk mëët jä' kojpk

Ti jatsy yajkpëmp Kopkj, kaipäjtkën ats tojkë xoj.
Joo kojststëp Onëk taak, Antón, Kuaan atsë majykpë.

Nimajykpë: Nimäjts jä' onëk nyamyaytëké:

Antón: jotmay'ojkp ëts kuaan, koj ijtp etsë ntee yä'äx.

Kuaan: ka mlokëpë, jajtïpë tipe' jatëp (allë jä onëk taak tsyek kë).

Nimajykpë: Mits onëk jotmay'ojkp ëts, tepën ëts nijapë, kopk meen jä'm tee myëëtëk, jä'äts ëts nipinmäyp koojp jä' tëtt nij- më ats mits jä' nijkx xnitoonë jä'm kopkj am.

Antón: ka' mits nanë minmayt, kepië ëts nëjkxt kopkj am.

Nimajykpë: Kook jä Antoon hyo'ujt kopkj am, na mëjku'uk jä' ojts wia'ktsëpë.

Mëjku': Antoon, jä' mtee'ë jyo' mnimijnëpë?

Antoon: Jä' ëts nimimp. (tsë'këp jä kyats).

Mëjku': oy ko të min, m'ajopëpe' Mtsëjpë niipë?

Antoon: Oyëp.

Nimajykpë: Win'itsëkë na mëjku't'ojk akonë na tsoxk tikëlayë tex jotm, kopanëk jä' Antoon tsu'ts.

Mëjku': Mtsëjpkë kaanë?

Antoon: Oyëp.

Nimajykpë: Win'itsëkë na mëjku' tyajpitsëmë nya jëjp ti'in atsën jä'.

T'apojtsë texjotm, kopanëëk jä' Antoon tjikx.

Mëjku': Tëts mkaikix, nëjkxtsën it mtun, win itsëk jä' Antoon.

Tsyontejkë, kyonmojkëk jä'ä mook, xejk mëëté cafë, jeknëmëk jä'ä tsokën tmenekyojtspejkë jä'ätsëk potéj këyëtë atsëk kyäktokë.

*Trabajo grupal
Escuela Primaria Bilingüe Álvaro Obregón
Chichicaxtepec, Oaxaca*

Ja'a tyijpy • Jä'a tyijpy Glosario

Anëmaytya'aky • Ĕnëëmëtya'aky

Ape'etyppykyajpxën • Ape'etyppykyajpxë'n

Apmaytya'ak • Ap mëtya'ak

Atë'ëwën • Nësja' yën

Atunäjxk • Etunäjxk

Ëy • Iy

Jantsyjä'wën • Jantsy ja'yën

Maytya'aky • Mëtya'aky

Nyikajpxën • Nyënëkajpxën

Tsuj ääw tsuj ayuk • Tsuj aa tsuj ëyuujk

Yäjk ayuk'ye'epy • Jëk ëyuujk'ye'epy

Chiste

Trabalenguas

Cuento, fábula, leyenda, mito, refrán

Adivinanza

Teatro

Canción, ronda

Cosmovisión

Anécdota, biografía, crónica, descripción,
ensayo, instructivo, monografía, narración,
receta

Listado

Arrullo, copla, poesía

Anuncio, carta

Jëtu'un jyaty kyopety mo ja' ayuuk jä'äy ja' tsyënä'äyën
Vivencias y sucesos cercanos en lengua mixe

Këjxmëtë Ayuukit/Mixe de la Zona Alta de Oaxaca
Akijkyëtë Ayuukit/Mixe de la Zona Media de Oaxaca
4º

Se imprimió por encargo de la
Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuitos,
en los talleres de xxx
Col. xxx
Delegación xxx
C.P. xxxxx, México, D.F.,
en el mes de xxx de 2008.

El tiro fue de xxx ejemplares
más sobrantes para reposición.

